
LES 4: HET ROMEINSE RIJK

Brood en Spelen

1.000 VOOR CHRISTUS - 476 NA CHRISTUS

Inleiding

In de les over het oude Griekenland hebben we gezien dat de Griekse kunst een belangrijke invloed op de Romeinen had. Vrijwel alles wat Grieks was werd nagemaakt in Rome en veel Griekse kunstenaars werkten in Rome. Iedereen van aanzien had wel een Grieks beeld in zijn tuin staan en bouwde het liefst een kleine tempel in Griekse stijl ernaast. Grieks was het helemaal. Toch is de Romeinse kunst meer dan alleen een kopie van de Griekse. De Romeinen hebben in de [architectuur](#) veel nieuwe uitvindingen gedaan en ook in de [portretkunst](#) hebben ze voor vernieuwingen gezorgd.

Er is naast de Griekse basis nog een tweede belangrijke invloed op de Romeinse kunst. Voordat de Romeinse cultuur tot volle bloei kwam, bestond er op het Italiaanse vasteland al een ouder volk met haar eigen kunst: de [Etrusken](#). Deze Etrusken woonden in de huidige Italiaanse provincies Toscane, Umbrië en Lazio. Hoewel ze later door de Romeinen werden overwonnen, hebben de Romeinen ook veel van de Etrusken overgenomen.

Omdat een deel van Nederland door de Romeinen was bezet, worden ook hier nog steeds kunstvoorwerpen uit de Romeinse tijd gevonden. Het kan dus zijn dat je in je achtertuin op een stukje Romeinse geschiedenis stoot. De oudste steden van Nederland zijn door de Romeinen gesticht: **Nijmegen** en **Maastricht**. Met het Romeinse Rijk komen we dus opnieuw een stapje dichterbij huis.

Nijmegen en Maastricht vechten al lang om de titel ‘oudste stad van Nederland’. Nijmegen had eerder bewoning, Maastricht was eerder een echte stad. Maastricht tilt er niet zo zwaar aan en vindt Nijmegen ‘ongeveer even oud’. Nijmegen blijft ‘not amused’ over de kwestie. „Het is logisch dat ze het in Maastricht niet zo hoog opnemen, want ze zijn gewoon niet de oudste. Dat zijn wij.” aldus een geagiteerde gemeentewoerdvoerder.

We beginnen dit hoofdstuk bij de Etrusken en gaan daarna de hoofdperiodes van het Romeinse Rijk doornemen.

De Etrusken

Van de Etrusken of **Etruriërs** is eigenlijk niet zoveel bekend. Zo is het bijvoorbeeld onduidelijk waar ze oorspronkelijk vandaan kwamen. Sommige geleerden zeggen dat de Etrusken een lokaal volk uit Toscane was, anderen zeggen dat ze vanuit het Midden-Oosten naar Toscane zijn gekomen. De taal (een soort Grieks dat van rechts naar links geschreven werd) is maar ten dele ontcijferd en staat los van de overige Italiaanse talen. Er gaan verhalen de ronde dat de Etrusken het niet zo nauw namen met de huwelijkse trouw en dat het er losbandig aan toe ging. Of dat werkelijk zo is geweest, weten we niet. Omdat de Grieken al vanaf 700 voor Christus hun kolonies in Italië stichtten, kwamen de Etrusken in aanraking met de Griekse cultuur en hebben ze veel van de Grieken overgenomen. Toch is Etruskische kunst een unieke mengeling van ijzertijdcultuur en de Griekse cultuur.

Etrusken, uitbreiding Etruskisch gebied

Toch weten we wel iets van de Etrusken. De eerste Etruskische nederzettingen dateren van de negende eeuw voor Christus. De Etrusken groeiden uit tot het best georganiseerde volk op het Italiaanse schiereiland en ze waren de enigen die de Grieken tegenstand konden bieden. Ze breidden langzamerhand hun gebied uit van Toscane naar Umbrië, naar Rome en verder zuidwaarts tot aan Napels. Tot 510 voor Christus werd Rome door de Etruskische koningen geregeerd en domineerden ze het grootste deel van Italië (met uitzondering van de Griekse kolonies). De belangrijkste steden waren **Tarquinii**, **Serveteri** en **Veji**, waar ook de belangrijkste grafvondsten zijn gedaan.

Etrusken, grafombe, Cerveteri, met strak "Egyptisch" canon

Het lijkt er wel op, dat de Etrusken een grote fascinatie met de dood hadden. Ze begroeven hun doden in een **necropolis** (dodenstad), in ondergrondse koepels buiten de stad. De wanden van deze dodenkamers waren bedekt met voorstellingen uit het dagelijks leven. De doden werden gecremeerd en hun as werd begraven in **sarcofagen**. De schilder- en beeldhouwkunst kende een strak **canon**. Doet dit je ergens aan denken? Het lijkt erop dat de Etrusken een stukje Egypte hebben overgenomen! Van de Grieken namen ze langzamerhand delen van de Godsdienst over (bijvoorbeeld de Goden Artemis en Apollo) en ook veel kunst werd overgenomen uit de geometrische en archaïsche Griekse kunst. Dus: een beetje ijzertijd, een beetje Grieks en een beetje Egypte bij elkaar.

Etrusken, grafkoepel, Cerveteri

Wereldberoemd zijn de overgebleven sarcofagen. Dit waren grote **terracotta** doods-kisten met een deksel waarop de man en de vrouw samen werden afgebeeld, elkaar liefdevol omhelzend of liggend aan de maaltijd, een beker wijn delend om met een glimlach op de lippen samen de eeuwigheid in te gaan. Dat klinkt toch niet gek! In deze terracotta sarcofagen werd de as bewaard. Dit soort sarcofagen werd dus gevonden in grafkoepels, waarvan sommigen rijk gedecoreerde fresco's op de muren hebben en die een beetje aan Egypte doen denken door het strakke canon.

Etrusken, Sarcofaag met echtpaar uit Cerveteri, 520 v. Chr., Villa Giulia, Rome

Etrusken - Bucchero kantharos - 600 v. Chr. - British Museum

De Etrusken waren goede pottenbakkers en werden bekend om de **Bucchero**: inkt-zwart aardewerk dat uit de zwarte Etruskische klei werd gebakken. In het Museo Nazionale di Villa Giulia in Rome vind je de meeste Etruskische kunst bij elkaar, waaronder veel van het zwarte 'Bucchero' aardewerk.

De Engelsman Josiah Wedgwood die in 1759 de bekende Engelse aardewerkfabriek oprichtte, was zo onder de indruk van de Etrusken dat hij zijn fabriek 'Etruria' noemde en veel van zijn aardewerk werd naar Etruskische voorbeeld gevormd. Denk dus aan de Etrusken als je uit een Wedgwood kopje drinkt.

Toch zijn de Etrusken vooral bekend om hun **bronzen** beeldhouwwerken. We gaan eens kijken in het Museo Capitolino in Rome, waar we een bekende wolvin tegenkomen. Deze wolvin zoogde volgens de Italiaanse mythologie de twee stichters van Rome: **Romulus** en **Remus**. Romulus en Remus waren rechtstreekse afstammelingen van Aeneas, die in Troje gevochten had tegen Agamemnon en later naar Italië vluchtte. De wolvin verzorgde de kleine Romulus en Remus in de bossen. Later stichtte Romulus de stad Rome. De Romeinen hebben er zelfs een datum voor: 753 voor Christus. Dit was het begin van de Romeinse jaartelling. Zoals de Grieken het aantal Olympiaden gebruikten om het jaartal aan te geven, gebruikten de Romeinen dus het jaar 753 voor Christus als hun jaar nul. Hoe dan ook, de Etrusken hebben een beeld gemaakt van deze zorgzame wolvin en dit beeld werd hét symbool van de stad Rome. Het is gemaakt rond 500 voor Christus, lijkt totaal niet op Griekse beelden en is een meesterwerk van giet- en drijfkunst. Met

grommende kaken, opstaande oren en overeind staande nekharen is een het prachtig voorbeeld van Etruskische bronsgieten. Later hebben de Romeinen er een Romulus en Remus bijgemaakt en eronder geplaatst; deze zijn dus niet origineel.

Etrusken - Wolvin met Romulus en Remus - 500 v. Chr. (dispuut) - Museo Capitolino - Rome

Deze Etruskische wolvin is *het* symbool van de stad Rome. In 2006 werd gesuggereerd dat het om een dertiende-eeuwse kopie gaat. Het beeld is volgens de “verloren was methode” in één keer gegoten, wat in de middel-eeuwen de praktijk was. In de oudheid werd een werkstuk eerst in delen gegoten en pas daarna aan elkaar vastgemaakt. Ook radioactieve analyse zou uitwijzen dat het om een dertiende-eeuwse kopie gaat. Schande! De Romeinen willen er niets van weten en houden het op het Etruskische verhaal.

In het Vaticaans Museum staat een ander bekend bronzen werk, de ‘Mars van Todi’. Het beeld van de god Mars werd gevonden in een sarcofaag en heeft inscripties in een mengeling van Etruskische en Latijnse letters. Hoewel het wat lijkt op een Grieks klassiek beeld, zijn er toch veel verschillen. Zo is de man niet naakt maar heeft hij zijn wapenuitrusting aan. Zijn helm was apart in brons gegoten en is niet bewaard gebleven, vandaar dat het hoofd van de Mars van Todi wat ‘maskerachtig’ overkomt. Zijn lichaam is niet perfect anatomisch uitgebeeld. De armen en benen zijn ook niet zo gedetailleerd als de handen of voeten. Het hoofd niet perfect, het mocht wat zakelijker. De kunst van de Etrusken richtte zich dan ook meer op het afbeelden van gewone stervelingen dan van goden of geïdealiseerde naakte krijgers. We zullen zien dat de Romeinen dit overnemen. Deze figuur van de god Mars is bij het plaatsje Todi gevonden, vandaar de naam.

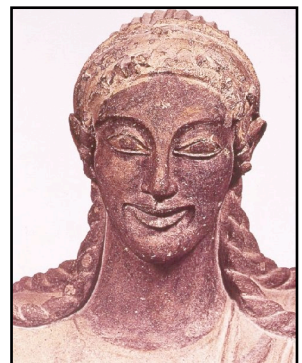

Etrusken - Mars van Todi - 425v. Chr. - Vaticaans Museum - Rome

Etrusken - Apollo van Veji - 520 v. Chr. - Villa Giulia - Rome

Tenslotte nóg een [terracotta](#) beeld uit Etrurië. Het gaat om een terracotta beeld uit het Museo Nazionale di Villa Giulia in Rome en heet de ‘Apollo van Veji’. Op het eerste gezicht lijkt het op een Griekse Kouros, want het is gebouwd volgens het canon en het heeft een archaïsche glimlach. Maar er zijn opnieuw verschillen. De man is gekleed. Zijn rechterbeen staat naar voren in plaats van het linkerbeen van de Griekse Kouros. Het is niet de ingehouden kracht van de Griekse Kouros maar het beeld maakt een wat lomper stap naar voren met de armen omhoog. En het beeld is niet in marmer of brons maar in terracotta. Als je naar het gezicht kijkt zie je wel het archaïsche canon, maar het gezicht lijkt wel een beetje oosters. Griekse invloed, maar met een echt Etruskisch sausje.

Etrusken - Apollo van Veji - detail van gezicht

In 510 voor Christus werd de laatste Etruskische koning, Tarquinius Superbus, tijdens een volksopstand in Rome vermoord. De Romeinse bovenklasse kreeg de macht en langzamerhand werd het Etruskische rijk steeds meer door de Romeinen overheerst. De Etruskische steden werden stad na stad door de Romeinen inge-

lijfd. Tot aan het begin van de eerste eeuw voor Christus blijft de Etruskische kunst bestaan, maar daarna is het volk volledig opgegaan in de Romeinse cultuur.

Een mysterieus volk dus, die Etrusken. Een kunst die lijkt op de Egyptische, maar niet helemaal; die wat weg heeft van de Grieken, maar niet helemaal; die lijkt op de kunst uit de ijzertijd, maar niet helemaal. Omdat er weinig bekend is van de Etrusken, is Etruskische kunst lange tijd een goede bodem geweest voor vervalsingen. Er zijn veel musea, waaronder het Metropolitan Museum of Art in New York, die in de kelders beelden hebben staan die ze hebben gekocht als echte Etruskische stukken, maar later vervalsingen bleken.

De Romeinen

De geschiedenis van het Romeinse rijk is in te delen in drie periodes:

- De [Republiek](#) (510 voor Christus – 27 voor Christus)
- Het [Keizerrijk](#) (27 voor Christus – 393 na Christus) en
- Het [West-Romeinse](#) Keizerrijk (393 na Christus – 476 na Christus)

We zullen deze periodes gaan doorlopen, waarbij we steeds bij de kunst uit die tijd stilstaan. We sluiten af met een aparte paragraaf over de Romeinse architectuur en bouwkunst. Maar we hebben in deze les wat meer geschiedenis nodig om de kunst een kader te geven.

De Republiek (510 voor Christus – 27 voor Christus)

De heerschappij van de Etruskische koningen eindigde zoals gezegd in 510 voor Christus, toen de laatste koning Tarquinius Superbus in een volksopstand werd vermoord. De macht in Rome kwam te liggen bij de rijke bovenlaag van de bevolking, de grootgrondbezitters of zogenaamde [patriciërs](#). Deze patriciërs hielden de macht uiteraard bij zichzelf en je kon alleen patriciër worden als je in een patriciërsfamilie geboren werd. Deze bovenlaag beheerste de godsdienstige functies en maakte de wetten voor alle Romeinse burgers. Jaarlijks werden er [twee consuls](#) gekozen uit de patriciërs, die de bestuurlijke macht in handen hadden. Deze consuls vormden de macht in de [senaat](#), een soort Romeinse eerste kamer (een eerste kamerlid bij ons wordt ook wel eens senator genoemd). De Romeinen waren de eersten die een [republikeinse](#) staatsvorm hadden, waar de macht dus niet bij een koning (een monarchie) maar bij een gekozen afvaardiging lag. Maar ja, die gekozen afvaardiging kwam wel uit een kleine groep patriciërs. Dat was dan ook een doorn in het oog van de armere Romeinse burgers, die '[plebejers](#)' werden genoemd (ook wij hebben het nu wel eens over het '[plebs](#)', deze term komt dus uit het oude Rome). Een plebejer mocht niet met een patriciër trouwen en zeker geen consul worden. Omdat de plebejers zich niet vertegenwoordigd voelden door de patriciërs, kwamen ze regelmatig in opstand en werden er burgeroorlogen gevoerd. De plebejers vormden ook hun eigen instanties en wonnen steeds meer aan macht, door bijvoorbeeld te dreigen de stad te verlaten. In 366 voor Christus werd uiteindelijk een nieuwe bepaling opgenomen, waarbij voor de twee consuls er steeds [één consul](#) uit de [patriciërs](#) en [één consul](#) uit de [plebejers](#) werd gekozen. Hiermee verdwenen veel interne strubbelingen en kon Rome zich pas echt op uitbreiding van het gebied gaan richten.

Voor die uitbreiding kozen de Romeinen er *niet* voor kolonies te stichten zoals de Grieken, maar met behulp van **diplomatie** boden ze naburige staten bescherming aan tegen aanvallen van buitenaf. Omdat er in die tijd continu aanvallen van buitenaf plaatsvonden waardoor je gezin kon worden vermoord, je grond kon worden afgenomen en jezelf tot slavernij kon worden gedwongen, was die bescherming door het **sterke Romeinse leger** een belangrijke troef. Veel naburige staten gingen dan ook akkoord met die bescherming. Om de legers snel naar de grenzen van hun gebied te brengen legden de Romeinen hoogwaardige **wegen** aan, die in sommige gevallen nog steeds bestaan. Burgers van de naburige staten mochten met Romeinen trouwen en als ze zich goed gedroegen ging alles prima. Als een staat zich echter tegen de Romeinen keerde omdat ze bijvoorbeeld teveel graan als belasting moesten betalen, sloegen de Romeinen genadeloos toe. Eigenlijk kwamen de naburige staten zo steeds meer onder Romeins bewind te staan. De laatsten die op het Italiaanse schiereiland tegenstand boden waren de Griekse kolonies. Maar ook zij werden verslagen.

Eén van de laatste Griekse kolonies die weerstand boden huurde een Griekse generaal in, Pyrrhus genaamd, die de Romeinen aanvankelijk versloeg. Hij verloor daarbij echter zoveel manschappen, dat hij zei dat als hij nog één keer zo'n overwinning zou behalen, hij verloren zou zijn (vandaar de naam 'pyrrusoverwinning'). Bij een latere aanval werd hij wel door de Romeinen verslagen en verloren de Grieken al hun kolonies in Italië.

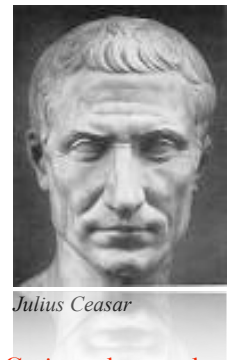
Nu heel Italië was veroverd, richtten de Romeinen zich op uitbreiding buiten Italië. Ze hadden één grote vijand aan de noordkust van Afrika in het huidige Libië, **Carthago** genaamd. Carthago, een welvarende en rijke stad, was heerser over Sicilië, waar veel graan vandaan kwam. In de zogenaamde eerste '**Punische oorlog**' werd Sicilië op Carthago veroverd. Een generaal uit Carthago liet het er niet bij zitten en trok met een legertje manschappen en vijftig **olifanten** via Spanje naar Noord-Italië. Inderdaad, die generaal uit Carthago heette **Hannibal**. Hij trok met zijn olifanten over de Alpen en versloeg de Romeinen, hun grootste nederlaag ooit. Dit heette de tweede Punische oorlog. Maar Hannibal wachtte met het aanvallen van de stad Rome zelf, omdat hij eerst versterkingen wilde hebben. Dit was uiteindelijk zijn nederlaag, want hij moest even later snel terug naar Carthago omdat de Romeinen vanuit Sicilië zijn eigen stad Carthago belegerden. Hiermee hadden de Romeinen het gevaar bedwongen en de Romeinse generaal **Scipio** versloeg Hannibal in Carthago in 202 voor Christus. Carthago kwam onder Romeins bewind en werd in 146 voor Christus definitief door de Romeinen verwoest.

De Romeinen gingen verder in hun gebiedsuitbreiding en lijfden het verzwakte Griekenland in, dat na de dood van Alexander de Grote veel interne strubbelingen kende en niet meer de sterke natie van stadstaten was. Zoals gezegd waren de Romeinen zeer onder de indruk van de Griekse kunst en werd er op grote schaal Grieks werk door de Romeinen gekopieerd. De Griekse taal werd als chique gezien, je hoorde er in Rome pas bij als je zowel Latijn als Grieks sprak. Ook naar het noorden (Frankrijk) en naar Spanje werd het gebied uitgebreid. Door die grote campagnes werden veel boerenzonen opgeroepen voor het leger. Daardoor was het lastig voor de grote groep kleine boeren het hoofd boven water te houden, zelfs met de slaven die op het land moesten werken. Veel boerenfamilies trokken naar Rome en vormden daar een nieuwe laag in de bevolking, het zogenaamde **proletariaat**, dat zelfs nog onder de plebejers stond. Sommige ambitieuze jongelingen die als consul gekozen wilden worden, richtten zich als een soort Socialistische Partij op het proletariaat en er ontstonden nieuwe interne conflicten. Een generaal, Marius genaamd, had wel een tijdelijke oplossing door mannen die twintig jaar in het leger wilden dienen een stuk land in het vooruitzicht te stellen. Vele jongemannen voelden zich hierdoor aangetrokken en er ontstond voor het eerst in de geschiedenis een **beroepsleger**. Daarmee ontstond er ook een nieuwe macht, namelijk die van de generaals met hun permanente

leger. De interne geschillen werden er echter niet mee opgelost en rond 100 voor Christus ontstond er zelfs een burgeroorlog tussen Marius en een andere generaal, Sulla genaamd.

Rond 70 voor Christus werd het aantal consuls van twee naar **drie** uitgebreid, waarbij ook een familielid van Marius tot dit driemanschap toetrad. Dit familielid heette **Julius Caesar**, een briljant militair strateeg. Maar er ontstond onenigheid in het driemanschap en uiteindelijk trok Julius Caesar alle macht naar zich toe. De senatoren zagen dit met lede ogen aan (de macht in Rome was nog nooit in de handen van één man geweest) en uiteindelijk werd Julius Caesar in 44 voor Christus vermoord.

De titels 'keizer' en 'tjaar' zijn aan de naam Caesar ontleend. Dit komt doordat de Romeinen de C uitspraken zoals wij de K uitspreken en AE spraken zij uit als AI. De Romeinen zeiden dus eigenlijk Kaisar (zoals in het Duits), waarvan weer het Nederlandse 'keizer' te maken is. Julius Caesar zelf is nooit keizer geweest.

Na de dood van Julius Caesar werd een nieuw driemanschap opgericht, ditmaal met onder andere **Marcus Antonius** en Caesar's neef en adoptiefzoon **Octavianus**. En daarna kennen we het vervolg uit het verhaal van Cleopatra: er brak oorlog uit tussen Marcus Antonius en Octavianus. In 31 voor Christus werd Marcus Antonius verslagen. In 27 voor Christus werd Octavianus tot eerste keizer uitgeroepen en ging het Romeinse rijk over van een Republiek naar een **Keizerrijk**. Octavianus wilde geen 'koning' heten om de senatoren niet teveel aan de oude Etruskische tijd te herinneren. Dan maar keizer, ook om zijn adoptievader Caesar te eren. Octavianus kreeg als keizer de eretitel '**Augustus**' (de verhevene).

De term 'keizersnede' komt ook van Julius Caesar, omdat het verhaal ging dat hij via een keizersnede geboren was. Dit verhaal is echter niet waarschijnlijk, omdat zijn moeder zijn geboorte overleefde. In de Romeinse tijd overleefden moeders die een keizersnede ondergingen de geboorte niet, omdat de medische kennis daarvoor ontbrak.

Zo. Ik hoop niet dat je door een overdosis geschiedenis bent afgehaakt. Maar zonder deze achtergrond is het lastig de Romeinse kunst uit die tijd in een kader te plaatsen. Laten we eens gaan kijken naar de kunst in de Republiek. En hier komen we op een interessant punt: kunnen we eigenlijk wel spreken van Romeinse kunst? Of moeten we constateren dat het voornamelijk gaat om het kopiëren van Griekse kunst?

We hebben al kunnen zien dat veel Romeinse kunst voornamelijk gaat over Griekse kopieën met een Etruskisch sausje. Niet alleen waren er de Griekse kolonies in Italië, door de Romeinse bezetting van Griekenland werden de Romeinen de eerste verzamelaars van Griekse kunst en vertrokken veel Griekse kunstenaars naar Rome. Toch zijn er wel verschillen. De Romeinse bouwkunst en architectuur gaat verder dan de Griekse. De Romeinse portretkunst gaat verder dan de Griekse. Tenslotte maken de Romeinen veel **overwinningsmonumenten**, die als propaganda voor de staat dienden. Het meest kenmerkende onderscheid is dat het Griekse streven naar schoonheid en dramatiek vervangen wordt door een Romeins streven naar detail en **levensechtheid**. Naast goden en helden komt er meer aandacht voor het alledaagse. Het streven naar levensechtheid komt bijvoorbeeld naar voren in twee kunstwerken uit de tijd van de Republiek.

Het eerste is een meer dan levensgroot bronzen standbeeld van een man die een groep lijkt toe te spreken. Het beeld staat in het Museo Archeologico Nazionale in Florence en heet '**de spreker**' (L'Arringatore). Op het beeld staat de

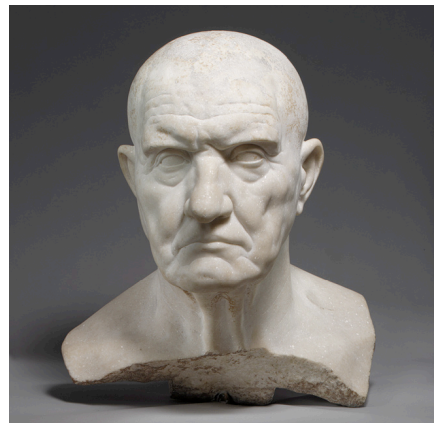

Romeinse kunst - Republiek -
L'Arringatore - 150 v. Chr. - Museo
Archeologico - Florence

naam van de man in het Etruskisch (hij heet Aulus Metellus) en hoewel het waarschijnlijk door een Etruskische bronsgieter is gemaakt, is de houding en kleding Romeins. We kunnen dus spreken van een Romeinse stijl waarbij een feitelijke levens-echtheid naar voren komt, tot de netjes gebonden veters van zijn sandalen toe. Het beeld stamt uit het begin van de eerste eeuw voor Christus. Voor die tijd zijn er weinig Romeins te typeren kunstwerken gemaakt maar gaat het om Etruskische bronzen beelden of rechtstreekse kopieën van Griekse beelden.

Het tweede voorbeeld uit de tijd van de Republiek is een marmeren portret van een man. Het stamt eveneens uit de eerste eeuw voor Christus en staat in het Metropolitan Museum of Art in New York. De Romeinen maakten veel levensechte portretten van serieus kijkende, vaak oudere mannen, die de familietradities moesten onderstrepen. De Romeinen lieten zich vaak afbeelden met de krachtige, wijze en respect af-dwingende portretten van hun **voorouders** erbij. Soms zijn de portretten zo levens-echt, dat men denkt dat ze gemaakt werden uit

dodenmaskers (door was te smeren op het gezicht van de overledene en hier-mee later het model in brons of klei te maken). Deze portretkunst is echt als Romeins te typeren en er zijn veel voorbeelden van gemaakt, vanaf de tijd van de Republiek tot het einde van het Romeinse rijk. De portretten zijn tot in de-tail kloppend, soms met de wratten op het gezicht en vaak met de wallen onder de ogen. Deze portretten werden dus niet alleen van de consuls of latere kei-zers gemaakt, maar ook van gewone burgers.

Romeins portret - 50 v. Chr. - Metropolitan
Museum - New York

Elke rijke Romeinse familie had wel een buste van opa ergens in de villa staan.

Op de Romeinse bouwkunst komen we dus in een apart hoofdstuk terug. Laten we maar eens verder gaan in de ge-schiedenis van het Romeinse rijk door te kijken naar de periode van het Keizerrijk.

Het Keizerrijk (27 voor Christus - 393 na Christus)

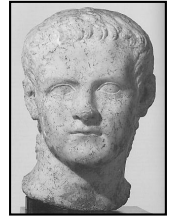
In de periode van het Keizerrijk kwam Rome tot volle bloei. We hebben gezien dat Octavianus in 27 voor Christus tot eerste keizer werd uitgeroepen en de titel 'augustus' kreeg. Er komt nu een periode van een hele reeks keizers, die je niet uit je hoofd hoeft te kennen. Wel zal ik de belangrijkste periodes en keizers behandelen uit het Keizerrijk om je een beeld te laten vormen.

Tiberius

De eerste periode in het Keizerrijk beslaat een periode van zo'n 100 jaar en heet de periode van de **Julio-Claudianen**. Er zijn heel wat speelfilms over deze keizers gemaakt. Het zijn dan ook op zijn zachts gezegd opmerkelijke figuren. Keizer Augustus word na zijn dood in 14 na Christus (vanaf nu zal ik 'na Christus' niet meer aangeven) opgevolgd door **Tiberius**. Kaal, lelijk, ongeliefd bij het volk maar wel sluw. De tijd van Augustus en Tiberius waren periodes van diplomatie en relatieve welvaart.

Na de dood van Tiberius in het jaar 37 werd zijn kleinzoon Gaius Germanicus, meer bekend als [Caligula](#), keizer. Caligula, een waanzinnige, regeerde maar 4 jaar en legde zich vooral toe op extravagante spelen in het Circus, orgies en het martelen van mensen voor de lol. Caligula werd door zijn paleis staf, die het niet meer kon aanzien, vermoord en werd opgevolgd door ene [Claudius](#) in het jaar 41.

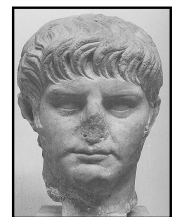
Caligula

Claudius

Claudius was net als Tiberius niet om aan te zien, motorisch gestoord, vrouwengek, kwijlde en had een stem als een schor zeemonster. Augustus wenste eerder niet met hem in het openbaar gezien te worden. Onder Claudius, die bekend stond om zijn voorliefde voor de Etrusken en zijn administratieve hervormingen, werden veel publieke bouwwerken voltooid. Claudius werd in 54 door zijn vrouw vergiftigd (neem het haar eens kwalijk) en werd opgevolgd door een andere aparte figuur, [Nero](#).

Deze Nero was misschien wel de grootste ramp. Enorm ijdel als hij was, bracht hij zelfverheerlijking tot een nieuw pijl in de geschiedenis. Walgelijke orgies, egoïsme en wreedheid zijn wel de kernwoorden van zijn bewind. Toen Rome in het jaar 64 grotendeels afbrandde en hij spontaan in de puinhopen een gouden huis voor zichzelf bouwde, werd de tegenstand steeds groter. Hij pleegde in 68 zelfmoord met de woorden ‘welk een groot kunstenaar gaat in mij verloren’, ijdel tot de laatste snik.

Nero

Na een korte periode van interne twisten, werd in 69 [Vespasianus](#) tot Keizer uitgeroepen. Dit is het begin van een voorspoedige periode van 30 jaar, die de [Flaviaanse](#) periode heet. Vespasianus herstelde het vertrouwen en, mede door zijn spaarzame karakter, de financiële situatie van het rijk.

Toen Vespasianus hoorde dat uit de openbare latrines de urine werd opgevangen om te gebruiken voor het leerlooien, liet hij belasting innen op het gebruik van het openbare toilet. Zijn zoon Titus maakte bezwaar tegen deze belasting, waarop Vespasianus zijn zoon aan een munt liet ruiken en vroeg of de munt stonk. Toen Titus ontkennend antwoordde, zei Vespasianus *‘pecunia non olet’* (geld stinkt niet).

Hij werd opgevolgd door zijn zoon [Titus](#) in 79. Titus werd een bekende keizer omdat net tijdens zijn zeer korte heerschappij de vulkaan de Vesuvius uitbarstte en de steden [Pompeï](#) en [Herculaneum](#) in de as legde; hierover later meer. Titus overleed al in 81 en werd door de andere zoon van Vespasianus opgevolgd in 81, Domitianus genaamd. Deze Domitianus kwam echter al weer snel op het pad van verkwisting en luxe en werd, net als Caligula, uiteindelijk door zijn eigen personeel vermoord. Zijn opvolger Nerva (een gerespecteerd senator en geen familie van Vespasianus) bracht in 96 de voorspoed weer terug en vormt het begin van de periode van de ‘[vijf goede keizers](#)’.

Nerva gaf het goede voorbeeld en benoemde een capabele man, [Trajanus](#), tot zijn opvolger in 98. Deze Trajanus, een Spanjaard, verlegde de grenzen van het rijk (vooral in Roemenië en het Midden-Oosten) en zorgde voor een relatief stabiel bewind. Zijn opvolger en vriend was [Hadrianus](#) in 117, waarmee hij zijn liefde voor de jacht en jonge knapen deelde. Tja. Ook Hadrianus bouwde het rijk verder uit en besteedde veel tijd tussen de soldaten in de uithoeken van het rijk. Zijn opvolgers Antonius Pius (in het jaar 138) en Marcus Aurelius (in het jaar 161) completeren de periode van de vijf goede keizers, die echter weer ophield met het overlijden van Marcus Aurelius in 180.

De periode van Augustus tot en met Marcus Aurelius kenmerkt zich door de buitenlandse politiek, waarbij de burgers van ingelijfde gebieden relatieve vrijheid van godsdienst hadden (zolang ze de Keizer maar vereerden en voldoende

belasting betaalden) en als ze zich goed gedroegen zelfs Romeinse burgerrechten kregen. Deze politiek heet ook wel de Romeinse Vrede of ‘[Pax Romana](#)’.

De zoon van Marcus Aurelius, Commodus genaamd, werd in 180 keizer en boekte aanvankelijk succes met een aantal militaire overwinningen, maar verviel weer in de oude gewoontes van overdaad aan luxe en zelfverheerlijking. Na Commodus’ dood in 192 kwam er een periode van 100 jaar waarin eerst via een aantal keizers uit de buitenprovincies en daarna via verschillende keizers met een militaire achtergrond (de ‘[soldaatkeizers](#)’) het rijk wel werd samengehouden, maar er voortdurend chaos aan de horizon lag. In de periode van de soldaatkeizers werd steeds een heersende keizer door een nieuwe sterke militair vermoord, die maar kort zijn macht kon houden en weer door een volgende militair werd vermoord.

In 284 herstelde een nieuwe keizer, Diocletianus, eindelijk weer de rust door een duidelijke verdeling aan te brengen tussen de militaire macht en de burgerlijke macht. Hij verdeelde het rijk in [twee delen](#) (het oosten en het westen) en deelde zijn macht zelfs met twee [co-keizers](#). Ook dit duurde niet lang, en in 307 trok een nieuwe keizer, [Constantijn de Grote](#), de alleenmacht weer naar zich toe en bracht het West-Romeinse en Oost-Romeinse rijk weer onder één noemer. Toen Constantijn in 312 een interne opstand in Italië versloeg, zag hij in een droom een groot Christelijk kruis en hoorde hij een stem die zei ‘in dit teken zult gij overwinnen ([in hoc signo vinces](#))’. Hij behaalde inderdaad de overwinning. Constantijn werd hierdoor sympathiek tegenover de Christenen, die door veel keizers waren onderdrukt. In het [Edict van Milaan](#) in 313 werd de vervolging van Christenen zelfs verboden en kregen de Christenen [vrijheid van godsdienst](#). Pas op zijn sterfdag in 337 werd hij zelf gedoopt: de eerste Christelijke keizer stierf.

[Constantijn stimuleerde de bouw van kerken in het hele rijk en stelde de zondag als rustdag in. We danken ons weekend dus aan Constantijn. Alleen daarom mogen we hem al dankbaar zijn.](#)

Een keizer om te onthouden dus, die Constantijn de Grote. Niet alleen omdat hij het Christendom als staatsgodsdienst instelde, maar ook omdat hij de hoofdstad van het Romeinse rijk verplaatste van het onrustige Rome naar het meer stabiele [Byzantium](#) (het huidige Istanboel). Het economische zwaartepunt van het rijk was in de loop der tijd steeds meer naar het oosten verplaatst. Deze stad werd na zijn dood dan ook hernoemd tot [Constantinopel](#). De zonen van Constantijn vervielen weer in onderlinge strijd en in 393 werd het rijk definitief verdeeld in twee delen: het West-Romeinse rijk met Rome als hoofdstad en het Oost-Romeinse rijk met Constantinopel als hoofdstad.

Het West-Romeinse Keizerrijk (393 na Christus - 476 na Christus)

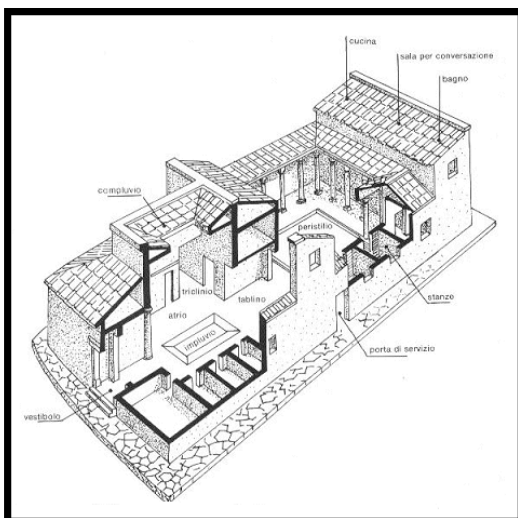
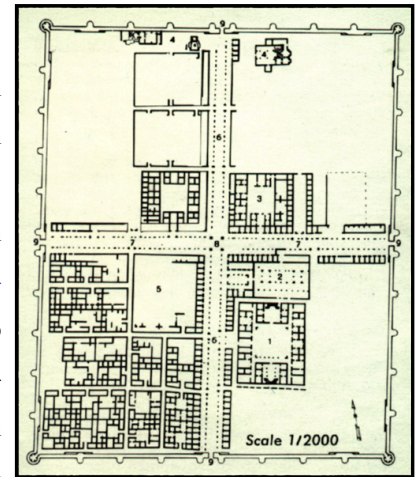
Rond 375 vluchtten een groot aantal Germaanse volkeren voor de invallen van de [hunnen](#) en kwamen zo in Romeins gebied. Ze stichtten daar hun eigen rijkjes, maar de hunnen vielen ook het Romeinse gebied zelf aan ([Attila](#) kwam zelfs tot aan Rome maar de paus haalde hem over de stad te sparen). Om een sterker leger te krijgen namen de Romeinen steeds meer Germanen op in militaire dienst, waardoor de macht van de Germanen steeds meer toenam. De Romeinen werden daardoor steeds afhankelijker van de Germanen en uiteindelijk kwamen de Germanen onder generaal Odoaker in opstand en versloegen ze de laatste Romeinse keizer, [Romulus Augustulus](#), in 476. Hij heette Augustulus en niet Augustus omdat hij nog maar een kind was (Augustulus betekent ‘keizertje’). Opmerkelijk genoeg begint het Romeinse rijk met Romulus (de broer van Remus die door de wolvin gevoed werd) en eindigt het met Romulus (Augustulus). Odoaker liet zich tot Germaanse *koning* van Italië kronen en de periode van het Keizerrijk was definitief

voorbij. Het Oost-Romeinse of Byzantijnse rijk, dat maar liefst tot 1453 bestond, zullen we behandelen in het hoofdstuk over de Middeleeuwen.

Hopelijk heb je opnieuw deze overdosis geschiedenis doorstaan. Laten we snel gaan kijken naar de kunst in het keizerrijk.

Romeinse architectuur en bouwkunst

Een Romeinse stad werd opgebouwd volgens een vaststaand schema. Zoals een moderne vinexlocatie een planologische opbouw kent, hebben Romeinse steden dat ook. Je moet je voorstellen dat er een groot vierkant gebied wordt uitgezet. Door dit vierkant lopen twee hoofdwegen, die elkaar kruisen in het middelpunt van het vierkant. De twee hoofdwegen heten de 'Cardo' die noord-zuid liep, en de 'Decumanus' die oost-west liep. Door de opsplitsing van de plattegrond door de Cardo en de Decumanus ontstonden vier wijken, die middels rechte straten werden verbonden in huizenblokken. Op het kruispunt van de twee hoofdwegen werd een plein gevormd, het 'Forum'. Op dit plein lagen twee belangrijke gebouwen; de basilica en de senaat. De basilica werd gebruikt voor rechtspraak en handel. De basilica was een groot gebouw met een grote rechthoekige hal, omgeven door twee zuilenrijen, wat later goed van pas zou komen als kerk. Het andere belangrijke gebouw, de senaat, was het administratieve centrum.

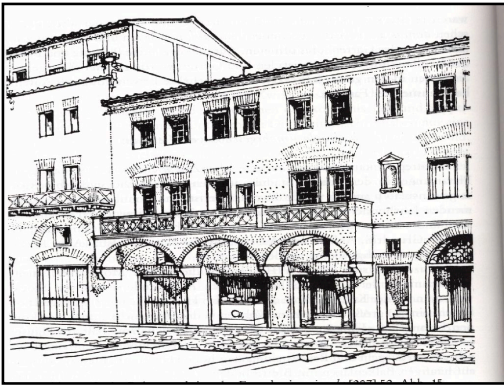
Er waren drie hoofdtypen woningen. Het huis voor de rijke Romein heette 'domus', een soort bungalow met in het midden een open ruimte. Deze binnenplaats heet het 'atrium' en rond dit atrium bevonden zich de slaapkamers, de eetkamers en de keuken. In het atrium lag een vijvertje waar het opgevangen regenwater vanaf het dak in terechtkwam.

Was geld geen probleem, dat kocht je ook een huis buiten de stad om daar in het weekend te vertoeven. Zo'n buitenverblijf heet een 'villa' en veel keizers hebben extravagante villa's aangelegd. Een bekende villa was die van Hadrianus die bij Tivoli gebouwd werd, even buiten Rome. Hij bouwde een complex met bibliotheken, tempels, baden, pleinen en een theater. In onze tegenwoordige taal van makelaars heet vrijwel alles een 'villa', de oorspronkelijke Romeinse villa's kun je het beste vergelijken met wat wij een 'paleis' zouden noemen.

Villa van Hadrianus

De gewone burger woonde in woonkazernes ('huurflats') van meerdere etages. Er waren winkels op de benedenverdieping en er was een binnenplaats. Deze huizenblokken heetten 'insula', waarbij de mensen meestal niet de woningen konden betalen maar de appartementen huurden. Er waren trappenhuisen en balkons, zoals in onze

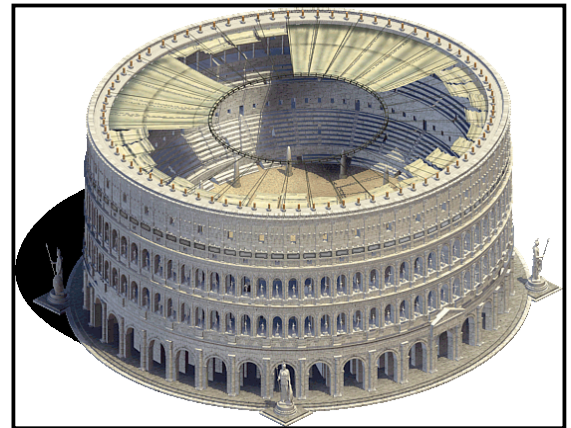

Insula

flatgebouwen. De best bewaarde insula liggen in de havenstad **Ostia** bij Rome.

Elke stad had een gemeenschappelijk **badhuis**, de 'thermac'. Er waren hete, warme en koude baden en vaak zelfs een fitnessruimte. Zoals je nu naar de sportschool of de sauna gaat, ging de Romein naar het badhuis. In de loop van de tijd werden deze badhuizen steeds luxueuzer, gedecoreerd met mozaïek, fresco's, beelden en soms met een restaurant en een bibliotheek erbij.

Wilde je uitgaan, dan ging je naar het theater, het amfiteater of de paardenraces. Het **theater** werd gebruikt voor toneel- of muziekvoorstellingen. De Grieken bouwden een theater vaak tegen een heuvel aan, zodat de zitplaatsen al op natuurlijke wijze omhoog liepen. De Romeinen bouwden het theater als een vrijstaand gebouw met zuilenrijen en muren, vaak midden in de stad, zoals onze huidige theaters er nog steeds uitzien. Wilde je plat vermaak in plaats van cultuur, dan ging je naar het **amfiteater**. Hier vonden de gladiatorengevechten plaats. Amfiteaters waren **ovale** bouwwerken, met een grote middenplaats met een houten ondergrond waar zand op lag, waar het spektakel plaatsvond. Een theater heeft dus, net als bij ons, maar aan één kant zitplaatsen. Het woord 'amfi' betekent van twee kanten, een amfiteater heeft dus tribunes rondom zoals bij ons in het voetbalstadion. Het bekendste amfiteater is het **Colosseum** in Rome. Hier konden 50.000 mensen in. De zitplaatsen waren gerangschikt: de keizer had een eigen loge. De senatoren hadden marmeren zitplaatsen direct aan de arena. Hoe hoger de ring, hoe lager de status van het publiek. Als zonwering werden grote canvas zonneschermen over het Colosseum gehangen. Onze Amsterdam Arena kent ook 50.000 zitplaatsen, heeft ook een afsluitbaar dak, kent ook business-seats en elk vak heeft ook zijn eigen toegangspoort. Al worden er geen sporters meer vermoord, de Amsterdam Arena laat zien dat de Romeinen dichterbij zijn dan je denkt.

Colosseum - Amfiteater - Rome - begin bouw 72 n. Chr.

De keizer had verordeneerd dat vrouwen alleen op de bovenste ring mochten plaatsnemen, om ze enigszins te sparen voor de details van het bloedbad in de arena.

Circus Maximus - Rome - gebruikt 329 v. Chr - 549 n. Chr - impressie

De allergrootste stadions waren bedoeld voor de paardenraces. Zo'n stadion voor paardenraces heet een 'circus' en het bekendste voorbeeld is het **Circus Maximus** in Rome, waar plek was voor maar liefst 150.000 toeschouwers. In het circus mochten mannen en vrouwen gewoon naast elkaar plaatsnemen, in tegenstelling tot het Colosseum. In het midden van de arena was een langwerpig eiland, waar twaalf door vierspannen getrokken strijdagens zeven ronden omheen moesten afleggen. Op feestdagen werden er zo'n 24 races per dag gehouden. Vermaak genoeg dus in het oude Rome.

Pont du Gard aquaduct - Nîmes - 50 n. Chr.

Triomfboog van Titus - Rome - 81 n. Chr.

De Romeinen legden naast badhuizen en stadions ook andere publieke bouwwerken aan. De bekendste zijn de **aquaducten** en de **triomfbogen**. Aquaducten (letterlijk 'waterwegen') met bruggen en ondergrondse pijpleidingen waren bedoeld voor het transport van water naar steden of landbouwgebieden. Er zijn nog steeds twee bekende grote Romeinse aquaducten te bewonderen: één in **Segovia** in Spanje en één in **Nîmes** in Frankrijk.

De Romeinen gebruikten bouwwerken ook om iedereen te herinneren aan belangrijke overwinningen en zo de grootheid van een keizer aan te geven. Deze overwinningsmonumenten zijn er in de vorm van **triomfbogen** (zoals Napoleon dat later ook deed met de Arc de Triomphe) en in de vorm van **triomfzuilen** waar een hele voorstelling op gemaakt werd. Als een leger een grote overwinning had behaald, werd een triomfboog opgericht waar het leger dan onderdoor trok, toegejuicht door een grote menigte. Veel keizers richtten zo'n triomfboog op, hiernaast zie je de triomfboog van keizer Titus. Op de triomfboog werden voorstellingen gebeeldhouwd van de geleverde slag en stonden spreuken tot meerdere glorie van de overwinnende keizer of generaal. Architectuur in dienst van de propaganda.

Zuil van Trajanus - 107 n. Chr. - Rome

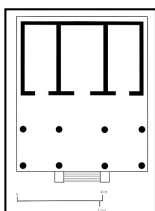
Na de Romeinse tijd sprak het idee van een opzetten van een bouwwerk om de grootheid van de persoon te onderstrepen best aan. Zo bouwde Napoleon zijn eigen triomfboog in Parijs en liet keizer Frederik Willem II in Berlijn de Brandenburger Tor als een triomfboog neerzetten.

Er werden naast triomfbogen ook overwinningszuilen gemaakt. Als een soort Egyptische obelisk werd een grote zuil opgericht, waarop belangrijke veldslagen werden gebeeldhouwd. De bekendste overwinningszuil is die van keizer **Trajanus** in Rome, waarop in een omhooglopende **spiraal** van meer dan 180 meter lengte de slag van Trajanus tegen de Daciërs (Roemenen) is uitgebeeld. In de middeleeuwen was de **zuil van Trajanus** een toeristische trekpleister en er werd een wet aangenomen die bepaalde dat iemand die de zuil beschadigde de doodstraf kreeg. Misschien dat daarom de zuil de tand des tijds zo goed heeft doorstaan.

Zuil van Trajanus - 107 n. Chr. - Rome

De Romeinen bouwden ook hun eigen **tempels**, geïnspireerd door de Etruskische en Griekse tempels. Een Griekse tempel, denk aan het Parthenon op de Acropolis, had open zuilengalerijen rondom en trappen rondom. In het midden was er de cella, waar

Opbouw Romeinse tempel

het beeld stond van de god die er geëerd werd. Een Romeinse tempel daarentegen heeft alleen trappen aan de **voorkant**. Ook zijn de zuilengalerijen aan de achterzijden van de tempel dichtgemetseld en heeft alleen de voorkant een open zuilengalerij. Zo kun je dus in een oogopslag zijn of we te maken hebben met een Griekse of een Romeinse tempel. Een bekende Romeinse tempel staat in Nîmes in Frankrijk.

Romeinse tempel - 19 v. Chr. - Nîmes

Een bijzondere en wereldberoemde tempel staat in Rome. Deze tempel heeft een enorme koepel en werd in 27 gebouwd door de consul [Marcus Agrippa](#). In 80 werd het door een brand verwoest en keizer Hadrianus liet het in 125 herbouwen. De voorkant heeft een Korinthische zuilenrij en boven de zuilen staat geschreven: “M. AGRIPPA.L.F. COS. TERTIUM. FECIT” (Marcus Agrippa, zoon van Lucius, voor de derde keer consul, heeft dit gebouwd). Het gebouw heet het [Pantheon](#), een naam om te onthouden. Het was bedoeld als tempel voor de planeetgoden. De koepel staat voor het heelal en bovenin de koepel is een gat uitgespaard (het ‘[oculus](#)’). Dit gat van negen meter doorsnee staat voor de zon. Sinds Mycene met haar grote bijenkorfgraven was er niet meer zo’n grote koepel gebouwd en het geeft aan hoe vooruitstrevend de Romeinse bouwkunst was. De koepel heeft een diameter van 43 meter en een bol van

Pantheon - 27 v. Chr. - Rome - interieur met oculus

Pantheon - 27 v. Chr. - Rome - exterieur met opschrift

43 meter doorsnee zou exact in het gebouw passen. De muren die de enorme koepel moeten dragen zijn meer dan zes meter dik. Tot de bouw van de Dom van Florence in de vijftiende eeuw was dit de grootste koepelconstructie ter wereld. Dat het Pantheon nog steeds bestaat heeft te maken met het feit dat het vrijwel meteen na de legalisering van het Christendom gebruikt werd als [kerk](#). De meeste andere Romeinse tempels werden als heidense bouwwerken snel afgebroken. Het was groot genoeg om veel gelovigen te herbergen tijdens de dienst en het Pantheon genoot dus de bescherming van de kerk. Het Pantheon doet nog steeds dienst als kerk, veel koningen of kunstenaars als Rafaël zijn hier later in begraven. Het is ook meteen de oudste kerk van Rome.

Een tweede reden waarom het Pantheon nog steeds bestaat is de manier waarop het gebouwd is. De enorme koepel is naar boven toe steeds dunner gemaakt om gewicht te sparen. Het gat bovenin spaart ook gewicht en geeft het bouwwerk wat flexibiliteit zodat het bij een aardbeving niet meteen instort. In de muren van de koepels zijn uitsparingen gemaakt om ook weer gewicht te sparen. Tenslotte is de koepel van [beton](#) gemaakt. Dit beton zien we in veel Romeinse bouwwerken terug (zoals ook in het Colosseum) en is een Romeinse uitvinding (eigenlijk niet helemaal waar, in Mesopotamië werd 1000 voor Christus al een soort beton gebruikt). Omdat het beton op den duur gaat vlekken werd het door de Romeinen aan de buitenkant beplakt met stuc, marmer of baksteen.

De Grieken stelden de zuilengalerij centraal in hun bouwwerken, de Romeinen stelden de [muur](#) centraal waar de ruimte tussen de zuilen werd opgevuld. De Romeinen konden door de toepassing van beton hoge bouwwerken maken voor de theaters en insula, de Grieken konden dat niet. De Romeinen maakte in de muren [ronde bogen](#), zodat er ruimte gemaakt werd voor lichtinval terwijl de muren toch stevig bleven. Deze boogconstructies zijn typisch Romeins; als we later de romaanse tijd bekijken zien we dat die Romeinse boogconstructies duizend jaar later weer worden overgenomen. Het woord ‘romaans’ is dus afgeleid van het woord ‘Romeins’.

De Romeinen voegen veel toe in de bouwkunst, die weliswaar op de Griekse is gebaseerd maar waarin eigen uitvindingen zijn toegevoegd. We hebben de uitvinding van beton gezien, rondbogen, hoogbouw, aquaducten, triomfbogen en koepelgewelven. Hoewel de beeldhouwkunst toch grotendeels het imiteren van de Griekse beelden betreft, is dat wat de architectuur betreft dus niet het geval.

Het feit dat we veel over Romeinse kunst en stedenbouw weten, komt ook door de uitbarsting van de vulkaan de Vesuvius in het jaar 79. Aan de voet van de Vesuvius werden een aantal Romeinse steden en dorpen door een hete asregen bedolven. Twee belangrijke steden, [Pompeii](#) en de luxe badplaats [Herculaneum](#), werden volledig door as en vulkanisch puin bedekt, waardoor een goed beeld is ontstaan hoe de Romeinen in de eerste eeuw leefden. De mensen uit de stad werden verrast door de hete asregen en bij de opgravingen zien we veel versteende lijken liggen in de houding waarin ze de dood vonden. Veel Romeinse muurschilderingen komen uit deze bedolven steden (ze bleven er goed in bewaard) en het geeft ook een beeld hoe de Romeinen hun domus, insula of villa inrichtten. De bedolven stad Pompeii werd ontdekt rond 1600, maar de eerste serieuze opgravingen van Pompeii begonnen pas in 1860. Nog steeds is Pompeii niet geheel opgegraven.

De straten waren netjes aangelegd (er was een *cardo* en *decumanus*), waarbij er [zebrapaden](#) met verhoogde stenen waren gemaakt om veilig over te steken (de wegen waren na een regenbui nogal smerig). De karrenwielen pasten er precies tussendoor omdat er afspraken over de aslengte van de wagens waren gemaakt. We kunnen de bakkerijen, kroegen, bordelen, kappers, dokters, woonhuizen met atrium, insula en villa's (buiten de stadsmuren) duidelijk herkennen. Op de muren staan de slogans van lokale politici. Op de tafels staat het eten klaar.

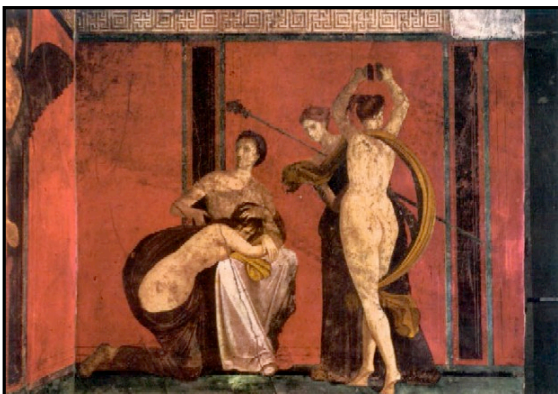

Pompeii - 79 n. Chr. - zebbrapad

Er zijn twee zeer bekende huizen gevonden waar veel muurschilderingen zijn gemaakt. De eerste is het [huis van de Vettii](#), wat toebehoorde aan de rijke handelaren Vettius Conviva en Vettius Restitutus. Hier zijn bekende muurschilderingen gemaakt, waarbij niet alleen voorstellingen zijn afgebeeld, maar ook in verf imitatie-marmer werd aangebracht, nep-doorkijkjes werden gemaakt of een soort muurdecoratie werd geschilderd als het behang bij ons. De muren waren dus hier dus druk beschilderd. Het huis van de Vettii kende ook een prachtige binnentuin met veel beelden.

Pompeii - 79 n. Chr. - Huis van de Vettii

Pompeii - 79 n. Chr. - Villa dei Misteri

Een tweede huis dat bekend is om zijn muurschilderingen is de [Villa dei Misteri](#), een buiten de stad gelegen huis waar de eigenaar van de wijnbouw leefde. Wereldberoemd zijn de [fresco's](#) uit dit huis die voorstellingen laten zien van inwijdingen in de ceremonie van Dionysus, waarbij halfnaakte dames dronken in het rond dansen. Wat exact hiervan de bedoeling was weet niemand (vandaar het 'huis van het mysterie'), maar deze villa en haar fresco's spreken tot de verbeelding.

Bakker Neo en zijn vrouw

Stillevens met waterkan

Vrouw met schrijfblok

In een andere stad aan de voet van de Vesuvius, [Herculaneum](#), zijn andere beroemde fresco's ontdekt. Bekend is het fresco van Terentius Neo, de plaatselijke bakker, met zijn vrouw. Hij houdt een papyrusrol in zijn hand, zij een pen en tweeluik, alsof ze net een gedicht afmaakt. Eigenlijk is dit het [eerste familieportret](#) uit de geschiedenis. Op een ander portret wordt ook een vrouw getoond die een pen tegen haar lip houdt en een schrijfblok in haar hand heeft (het blok heeft pagina's die met was waren bestreken zodat je er met een pen op kon schrijven). Het geeft aan dat de bewoners goedopgeleide mensen waren. Daarnaast is er een stilleven met perziken en een half gevulde glazen waterkan, het eerste [stillevens](#) in de schilderkunst. Deze afbeeldingen kun je bekijken in het Nationaal Archeologisch Museum in Napels. Tenslotte een beeld van een mozaïekvloer uit Herculaneum. De rijkere Romeinen bedekten hun vloeren met [mozaïeken](#) (de armere mensen met terracottategels). Op de getoonde afbeelding van de toegang van een domus staat een hond in mozaïek uitgevoerd met de tekst: [Cave Canem](#) (pas op voor de hond). In het hele Romeinse rijk werden mooie mozaïekvloeren gelegd, in elke plaats met Romeinse opgravingen kun je wel een [mozaïekvloer](#) bewonderen. Misschien ligt er een mozaïekvloer in je tuin begraven.

Pompeii - 79 n. Chr. - Cave Canem

Conclusie

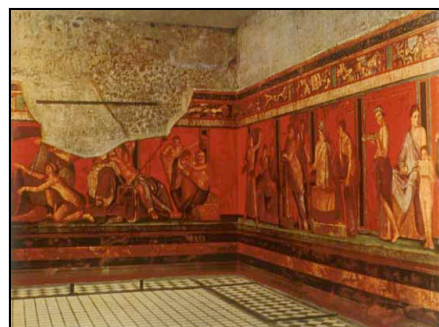
We hebben gezien dat Romeinse kunst voornamelijk gezien kan worden als Griekse kunst met een Etruskisch sausje. De Grieken hadden kolonies in Italië, de Romeinen bezetten later Griekenland en verzamelden Griekse kunst. Veel Griekse kunstenaars trokken naar Rome omdat het daar chique was Griekse kunst te bezitten. Toch zien we ook verschillen:

De meest kenmerkende verschillen tussen Griekse en Romeinse kunst zijn:

- In Griekenland heerste er een onderlinge verdeeldheid tussen de steden en kon je niet van één rijk spreken. Het Romeinse rijk had met haar [Pax Romana](#) een onderlinge saamhorigheid waarbij alle inwoners Romeins staatsburger konden worden.
- In Griekenland was er een grote rol weggelegd voor de goden en de mythologie. In de Romeinse kunst komen mythologische figuren weliswaar ook vaak voor, maar is er aandacht voor het alledaagse en worden er meer [gewone burgers](#) geportretteerd.
- In Griekenland is de kunst vooral idealiserend, in de Romeinse kunst gaat het meer om het [realisme](#).
- In Griekse kunst worden de kunstwerken vaak gesigineerd, in de Romeinse kunst is het weer [anoniem](#).
- De Griekse kunst wordt vaak geïnspireerd door goden en helden, in de Romeinse kunst gaat het vaak om individuele burgers en de glorie van de [eigen geschiedenis](#).
- In de Griekse bouwkunst staan zuilen centraal, in de Romeinse bouwkunst vooral de [muren en halfbogen](#).

Tot slot is er weer, als je wilt, een kleine test opgenomen om de opgedane kennis te checken.

1. Het Circus Maximus in Rome is
 - a. Een stadion waar gladiatorengevechten plaatsvonden
 - b. Een theater waar muziekvoorstellingen plaatsvonden
 - c. Een stadion waar paardenraces gehouden werden
 - d. Een paleis van een keizer
2. De eerste Romeinse keizer was
 - a. Julius Caesar
 - b. Augustus
 - c. Romulus Augustulus
 - d. Vespasianus
3. Het gebouw in Romeinse steden waar rechtspraak en handel plaatsvond was
 - a. De basilica
 - b. De senaat
 - c. Het Forum
 - d. Het Amfitheater
4. Het gebouw hiernaast is
 - a. De villa dei Misteri
 - b. Het Colosseum
 - c. Het Pantheon
 - d. Het Parthenon
5. De Romeinse keizer die het Christendom als staatsgodsdienst instelde was
 - a. Trajanus
 - b. Constantijn de Grote
 - c. Augustus
 - d. Hadrianus
6. De tempel hiernaast is
 - a. Grieks
 - b. Etruskisch
 - c. Romeins
 - d. Uit de IJzertijd
7. Welke stelling is waar:
 - a. De Romeinse beeldhouwkunst streefde vooral naar het ideale en het perfecte
 - b. De Romeinse portretkunst hield zich aan een strak Canon
 - c. Romeinse kunstwerken zijn vrijwel altijd gesigneerd
 - d. De Romeinen gebruikten in hun bouwwerken vaak beton
8. Dit is een detail van
 - a. De triomfboog van Titus
 - b. De triomfzuil van Hadrianus
 - c. De Villa van de Vettii
 - d. Een Korinthische zuil
9. Etruskische beeldhouwkunst werd vaak gemaakt in
 - a. Marmer
 - b. IJzer
 - c. Terracotta of brons
 - d. Hout
10. De kamer met de fresco's hiernaast komt uit
 - a. Rome (Pantheon)
 - b. Pompeii (Villa dei Misteri)
 - c. Herculaneum
 - d. Veji

Antwoorden : 1-C; 2-B; 3-A; 4-C; 5-B; 6-C; 7-D; 8-B; 9-C; 10-B